

ESCENARIS

III. Ressenyes

L'actualització d'una memòria

El *Manuel Fontanals* de Rosa Peralta

Maryse Badiou

PERALTA GILABERT, Rosa, *Manuel Fontanals, escenógrafo. Teatro, cine y exilio*, Editorial Fundamentos [Real Escuela Superior de Ate Dramático], Madrid, 2007, 363 pp.

Si fóssim als anys seixanta i es presentés aquest llibre —*Manuel Fontanals, escenógrafo. Teatro, cine y exilio*, de Rosa Peralta i Gilabert—, molt probablement s'hi hauria emfasitzat el mèrit i el valor de portar a terme una obra d'investigació teatral, tenint en compte la manca de mitjans, de recursos propis i de llibertat. Més de quaranta anys després, malgrat tots els canvis històrics, encara i sorprenentment, continua sent un gran mèrit investigar en la memòria teatral i col·lectiva del nostre país i comprometre's en l'edició dels treballs. Gràcies, doncs, a l'autora, i gràcies a l'Editorial Fundamentos, que ha publicat en castellà el seu magnífic estudi.

I diem magnífic no solament pel que fa als resultats, sinó per l'esperit amb el qual s'investiga, ja que és l'actitud i una particular voluntat de la intel·ligència les que modelen el conjunt de la informació i que finalment la il·luminen.

Rosa Peralta és doctora en Belles Arts, amb una tesi sobre Gori Muñoz, i s'ha construït, de mica en mica, un lloc entre els estudiosos de la Península, mitjançant els seus articles i les seves col·laboracions amb el Grupo de Estudios del Exilio Literario, que des de la universitat Autònoma dirigeix Manuel Aznar. Ara, amb el seu últim llibre, tal com ho recalca Ricardo Doménech en el pròleg, consolida la seva

trajectòria com a investigadora. El llibre, de 363 pàgines, aprofundeix en l'obra plurifacètica i en la persona d'un dels més grans escenògrafs del teatre català, fill de Mataró i d'ànima cosmopolita, a la vegada dibuixant, il·lustrador, arquitecte, decorador, figurinista, i més...

Rosa Peralta ha abraçat tota l'enorme producció de Manuel Fontanals i Mateu (Mataró, 1893 - Mèxic, 1972): ha anat a treballar sobre el terreny, a la recerca de tot tipus de documentació que li pugui ser útil (obres originals de l'artista —esbossos, croquis, maquetes, cartells—, i naturalment, fotos, cartes, documents personals, testimoniatges, entrevistes, etc.); no va dubtar a desplaçar-se lluny de Barcelona per tal d'estudiar un material disseminat no solament arreu de la Península, sinó en un altre continent, ja que l'activitat internacional de Manuel Fontanals, i més endavant, el seu exili forçat, el van portar a París, Roma, Viena, i a països de l'Amèrica Llatina com l'Argentina, Uruguai, Cuba i finalment Mèxic, on es va instal·lar i on resideix bona part de la seva família.

Rosa Peralta, doncs, ha hagut de fer un treball de síntesi important fora de les nostres fronteres no solament per anar a buscar la informació, sinó per verificar-la. Les seves fonts, diverses i múltiples, es troben a la bibliografia important que ha buidat dels fitxers, i que consta publicada al final del llibre; es troben a la premsa diària i a les revistes especialitzades que ha localitzat i, també, provenen de les entitats públiques o privades, així com dels arxius institucionals o familiars que ha consultat.

Tot aquest material, minuciosament analitzat, ens restitueix vida —vida i teatre—, l'art efímer que, en aquell primer terç del segle xx, no comptava ni amb el

vídeo ni amb la televisió per a conservar la representació teatral d'una obra, el document visual que podria avui testimoniar un dels moments més brillants de la història de l'espectacle abans de la Guerra Civil, quan Fontanals col·laborava amb Margarida Xirgu, García Lorca, La Argentinita, Eduardo Marquina, Benavente, i altres encara, com Gregorio Martínez Sierra, Lola Membrives, etc. Això sol, que cobreix un buit de la nostra memòria, és de molt agrair.

Però l'estudi va més enllà en el temps, ja que després d'aprofundir en l'etapa inicial, que abarca de 1917 a 1924, després de passar per l'activitat incessant de Fontanals durant la dècada 1925-1935, amb el recorregut de totes les estrenes teatrals en què l'artista va signar tant l'escenografia com el vestuari de les obres, Rosa Peralta revisa i analitza el període de l'exili mexicà, de 1937 a 1972. Amb una igual dedicació, estudia l'aportació de l'escenògraf en el cinema i completa així un treball que fa justícia a Manuel Fontanals, una de les figures més emblemàtiques de la indústria cinematogràfica mexicana d'aleshores, un artista que va fer els decorats per a més de 200 pel·lícules, moltes amb directors i il·luminadors rellevants, i que tenien com a protagonistes actrius mítiques com ara Maria Félix o Dolores del Río.

Un treball com el de Rosa Peralta destaca, entre altres aspectes, pel seu enfocament i la seva orientació. Res no és negligit per tal de traduir de manera científica i sensible alhora la matèria que estudia. Així, examina la situació política i social del moment, pren el pols de la vida artística, considera les tècniques de mercat en el món de la cultura, es fa eco de les relacions fèrtils entre Madrid i Barcelona abans de

■ Pina Pellicer i Ignacio López Tarso en un fotograma de *Macario* (1959), de Roberto Gavaldón, amb escenografia de Manuel Fontanals, adaptació d'una història de Bruno Traven basada en un conte dels germans Grimm. (Arxiu AIET.)

la Guerra Civil, i ens fa conèixer les principals característiques dels seus diferents públics.

D'aquí es desplega tot un treball que no perd mai de vista que el llenguatge de l'escenografia és d'una naturalesa diferent respecte a la literatura dramàtica o les belles arts, i que el major objectiu d'un artista com Fontanals és el de servir el fet teatral, l'obra en viu. Rosa Peralta procura enfocar sempre en aquest sentit l'anàlisi dels treballs d'aquell escenògraf que, com García Lorca, apostava per una revalorització del cos de l'actor en l'espai dramàtic. Hem d'agrair, doncs, a l'autora, la mane-

ra d'abordar l'anàlisi dels decorats, com per exemple el de *Mariana Pineda*, que Fontanals planteja des del punt de vista de la posada escena, i que Rosa Peralta aprofundeix amb un estudi que compara al decorat molt més pictòric de Salvador Dalí per a la mateixa obra.

Sota la mirada de Rosa Peralta, l'obra de Fontanals és constantment relacionada amb les diferents avantguardes històriques, amb les diverses tendències i corrents que van sacsejar aquell primer terç de segle XX a Europa. Dins d'aquest context, l'autora continua comparant els decorats de Fontanals amb obres d'alguns revolucio-

naris de l'escenografia com Adolphe Appia, el decorat del qual, a *Orfeo y Eurídice* (1926), és relacionat amb el de *Mariana Pineda*. També, la pel·lícula expressionista *El gabinete del doctor Caligari* (1919), del cineasta visionari Robert Wiene, és relacionada amb el decorat de *Liliom*. L'escenografia de *Yerma* és igualment examinada en relació amb l'obra *The Steps* (1905) («Els passos»), de l'anglès Gordon Craig. S'argumenta, encara, la influència dels ballets russos, en particular de Léon Bakst, en el decorat de *Don Juan*. D'aquesta manera, Rosa Peralta posa en evidència el rol pioner de Fontanals a Espanya i mostra que els seus decorats, sobris i estilitzats, deixen de ser elements d'ambientació de l'obra per participar i potenciar íntegrament la seva proposta dramàtica.

Al llarg de la lectura del llibre, és agraït de constatar com l'autora posa en perspectiva l'obra de Manuel Fontanals i com aconseguix il·luminar-la i retre-li la mesura del seu abast. Paral·lelament, va posant igualment en perspectiva la seva persona. A través de les pàgines que dedica a l'educació, a la formació, a les relacions professionals, amoroses i d'amistat de Fontanals, l'estudiosa configura una personalitat que, si bé la necessitat de treballar per viure la va portar a fer col·laboracions comercials, no deixa sempre de presentar de manera inequívoca una coherència interna implicada amb un art renovador, considerat, a l'època, com a experimental.

Aquest llibre, que s'enriqueix d'un índex onomàstic i també d'un annex amb un llistat teatral i cinematogràfic de Manuel Fontanals —tots dos de gran utilitat—, és el fruit d'un treball universitari i acadèmic dins la seva composició, però sempre sostingut per una sensibilitat

compromesa que no deixa d'imposar-se entre línies. Això aporta un color particular al conjunt, una respiració i un caliu que, per contrast, posen encara més en evidència el rigor i la precisió de la gran majoria dels capítols.

Aquí arrela, ens sembla, l'esperit de la investigació: aquell que busca i recerca incansablement, que desitja esgotar les pistes, aquell que verifica i que no solament dóna la informació, sinó que la dóna tota. Solament així la veritat es deixa entreveure i consignar. La voluntat de deixar les coses clares, si més no matisades, es fa patent quan, per exemple, l'estudiosa s'adona dels límits d'una cita: aleshores no dubta a confessar que desconeix «cuanto hay de verdad en estas palabras...», etc.

Vet aquí un comportament que sedueix i que es verifica sovint al llarg d'aquest treball, en què l'autora es presenta amb la humilitat i l'entusiasme d'un científic que es troba encara experimentant en el seu laboratori. «Mi papel —diu—, ha consistido en convertirme en el canal mediante el que se recupera el corpus documental como los recuerdos, vivencias y emociones que al final configuran una interpretación de la trayectoria artística y humana de Manuel Fontanals».

Per últim, cal destacar l'actitud i el respecte amb els quals Rosa Peralta tracta la informació que rep. En aquest sentit, els seus agraïments a la família Fontanals no són gens convencionals ni gratuïts, manifesten la seva sinceritat i capacitat de valorar el preu inestimable de tot tipus de testimoniatge i de documentació, material del qual, per mínim que sigui, ella no oblida de citar-ne l'origen amb una honestedat intel·lectual que l'honora i que fa més estimable el conjunt de la seva aportació.